

**UWOLNIJ
WYOBRAŹNIĘ!**

**TADEUSZ
BANOWSKI**

**Program nauczania
plastyki dla szkoły podstawowej**

opracowany w ramach projektu

„Tworzenie programów nauczania oraz scenariuszy lekcji i zajęć wchodzących w skład zestawów narzędzi edukacyjnych wspierających proces kształcenia ogólnego w zakresie kompetencji kluczowych uczniów niezbędnych do poruszania się na rynku pracy”

dofinansowanego ze środków Funduszy Europejskich w ramach
Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój, 2.10 Wysoka jakość systemu oświaty

WARSZAWA 2019

Redakcja merytoryczna – Katarzyna Jasińska
Recenzja merytoryczna – prof. Radosław Cezary Gwizdon
Katarzyna Porczak

Redakcja językowa i korekta – Editio

Projekt graficzny i projekt okładki – Editio

Skład i redakcja techniczna – Editio

Warszawa 2019
Ośrodek Rozwoju Edukacji
Aleje Ujazdowskie 28
00-478 Warszawa
www.ore.edu.pl

Publikacja jest rozpowszechniana na zasadach wolnej licencji Creative Commons – Użycie niekomercyjne 4.0 Polska (CC-BY-NC).
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.pl>

I. WSTĘP

Program *Uwolnij wyobraźnię!* przeznaczony jest do nauczania plastyki na II etapie edukacyjnym w szkole podstawowej. Zgodny jest z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz.U. z dnia 24 lutego 2017 r., poz. 356). Program adresowany jest dla **klas IV–VII**. Oparty został na wytycznych zawartych w *Podstawie Programowej* kształcenia ogólnego, a jego realizacja obejmuje wymiar **1 godziny tygodniowo w każdym roku**, łącznie 128 godzin w okresie czteroletnim.

II. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA PROGRAMU

Program został oparty na elementach koncepcji wychowania estetycznego **Bogdana Suchodolskiego** i **Ireny Wojnar**, która zakłada wychowanie do sztuki i przez sztukę. Wychowanie do sztuki zwraca uwagę na kształtowanie postawy wrażliwości estetycznej, natomiast wychowanie przez sztukę rozwija kształtowanie postaw etycznych w stosunku do świata, w kontaktach z drugim człowiekiem i uczy szacunku do własnego siebie, rozwija także wyobraźnię i możliwości twórcze, wyrabia estetyczną wrażliwość. Pełni również funkcję wychowawczą, wpływając na rozwój ucznia pod wpływem własnych doznań i subiektywnych doświadczeń.

Podczas konstruowania programu uwzględniono także założenia teoretyczno-praktyczne koncepcji **Anny Trojanowskiej-Kaczmarek** oraz **Stefana Kościeleckiego**. Pierwsza odnosi się do znaczenia ekspresji w rozwoju plastycznym dziecka. Podkreśla rolę twórczości plastycznej jako efektu wyzwolenia emocji, zwraca uwagę na naturalność wypowiedzi, jej spontaniczność, dzielenie się własnymi doznaniem, akcentuje potrzebę spontanicznej działalności plastycznej, polegającej na wyrażaniu nastrojów i doznań w sposób niekierowany. Autorka koncepcji wyróżnia: ekspresję spontaniczną, samorzutną, niczym nie krępowaną, ekspresję swobodną, ograniczoną wyłącznie przez czas i miejsce ekspresji, ekspresję inspirowaną, np. wspólnym dla wszystkich tematem, ekspresję kierowaną wokół określonego zagadnienia plastycznego. Koncepcja Trojanowskiej-Kaczmarek spójna jest z dołączonymi do podstawy programowej *Warunkami i sposobem realizacji*, zakładającymi, że: *zajęcia plastyki mają przede wszystkim rozwijać wyobraźnię i kreatywność, niezbędną w rozwoju osobowości młodego człowieka. (...) Plastykę należy traktować jako szansę integralnego rozwoju, w którym uczniowie nie tylko wyrażają przez sztukę własne odczucia i emocje.* Koncepcja Stefana Kościeleckiego zakłada edukację opartą na aktywnej percepcji – ćwiczeniu formy dzieła plastycznego: linii, barwy, światła, ruchu, bryły, przestrzeni, co prowadzi do wprowadzenia języka plastycznego i postrzegania otoczenia przez pryzmat historyczny. Autor *Współczesnej koncepcji wychowania plastycznego* podkreśla rolę widzenia, wyrażania, wyobrażania i konstruowania w procesie twórczości plastycznej, opartej na nadawaniu formom wizualnym jakości ideowych. Istotnym elementem koncepcji Kościeleckiego jest interdyscyplinarność oraz zwrócenie uwagi na nowe środki, pojawiające się wraz z rozwojem techniki. Wybór wielu koncepcji lub ich elementów wynika z założeń podstawy programowej, która zwraca uwagę na rozbudzanie wrażliwości na piękno przyrody i otaczającego świata, *zachęca do indywidualnej i zespołowej ekspresji artystycznej, rozwija wyobraźnię twórczą i kreatywne myślenie abstrakcyjne, przydatne w każdej dziedzinie życia i w edukacji oraz kształci świadomość, że sztuka jest ważną sferą działalności człowieka i przygotowuje do świadomego korzystania z dorobku*

kultury. (...) traktuje sztukę, jako źródło wzruszeń i nauki, a pracę artystyczną – jako wyraz wiary w siebie i odwagi. Uczy także szacunku dla narodowego i ogólnoludzkiego dziedzictwa kulturowego. Zatem synteza koncepcji służy rozwijaniu umiejętności plastycznych poprzez aktywność, odczuwanie i przekształcanie rzeczywistości, z jednoczesnym uwzględnieniem dotychczasowego dorobku kulturowego.

W tworzeniu programu uwzględniono także *Mapę drogową UNESCO dla edukacji artystycznej* z 2006 roku, w której zostały zaprezentowane trzy kierunki działań, którymi są:

- *studiowanie dzieł sztuki;*
- *bezpośredni kontakt z dziełami sztuki (koncerty, wystawy, książki i filmy);*
- *zaangażowanie w działania artystyczne. (Mapa drogową UNESCO dla edukacji artystycznej, s. 316).*

Program ma charakter **interdyscyplinarny**, koreluje z przedmiotami nauczonymi na etapie szkoły podstawowej, służy rozwijaniu kompetencji kluczowych oraz ponadprzedmiotowych, opartych na kryterium potrzeb uczących się, służących kreatywnemu rozwijaniu zainteresowań, radzeniu sobie w sytuacjach problemowych, pokonywania trudności w zadaniach, współpracy zespołowej. Na lekcjach plastyki nie omawia się treści ze sztuki pod kątem historycznym – taki sposób jest zachowany na lekcjach **języka polskiego i historii**, z którymi plastyka koreluje. Ponadto na lekcjach języka polskiego rozwijane są umiejętności tworzenia wypowiedzi, m.in. argumentowanie, opis, sprawozdanie, zaproszenie, ogłoszenie, które uczniowie wykorzystują we wszystkich przedmiotach. Szczególnie istotne są związki z **przyrodą/ biologią i geografią** – tematy uczniowskich prac często odwołują się do otaczającej przyrody, zjawisk występujących w naturze, otoczeniu. Zagadnienia dotyczące barwy i światła korelują z **fizyką**. **Matematyczne** pojęcia powiązane są z mówieniem o kompozycji. Ponadto plastyka bierze bezpośredni udział w wychowaniu, nawiązuje do tradycji kulturowej regionu, własności intelektualnej, kształtując postawy wychowawcze, korelując z informatyką, doradztwem zawodowym. *Mapa drogową UNESCO* zwraca uwagę na wykorzystanie sztuki i tradycji kulturowych w nauczaniu przedmiotów ogólnych, np. *poprzez wykorzystywanie kolorów, form i przedmiotów z zakresu sztuk plastycznych i architektury w nauczaniu przedmiotów, takich jak: fizyka, biologia i geometria, czy teatru i muzyki w metodyce nauczania języków obcych*. Zwraca jednocześnie uwagę na rolę kształcenia nauczyciela. Istotnym elementem w zakresie korelacji z innymi przedmiotami jest **współpraca**. Zadaniem szkoły jest wyposażenie uczniów w wiedzę, umiejętności i postawy, które umożliwią im uczenie się przez całe życie. Służy temu kształcenie i rozwijanie kompetencji kluczowych. Celem **kompetencji w zakresie rozumienia i tworzenia informacji** na lekcjach plastyki jest rozwijanie zdolności poznawczych, służących interpretacji otaczającego świata oraz odczytywanie ukrytych znaczeń znaków i symboli, wyrażanie własnych doznań za pomocą środków plastycznych. **Kompetencje w zakresie wielojęzyczności**

służą kształceniu umiejętności odczytywania informacji, wyrażania i interpretowania pojęć, myśli, uczuć, faktów i opinii zawartych w różnych kontekstach społecznych i kulturalnych; są one rozwijane podczas lekcji nawiązujących do tradycji innych narodów, prób ich definiowania i szukania kontekstów. **Kompetencje matematyczne oraz umiejętności w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii** uczą logicznego myślenia, biorą udział w kształceniu umiejętności komunikacyjnych, rozwijane są podczas zadań grupowych, korzystania z pojęć matematycznych, tworzenia prac o przemyślanej konstrukcji i kompozycji, operowania chronologią zdarzeń. Ułatwiają także wyszukiwanie informacji. **Kompetencje cyfrowe** są niezbędne w funkcjonowaniu w nowoczesnym świecie i dlatego są szczególnie bliskie młodemu pokoleniu, zorientowanym w środowisku informatycznym. Ich rozwijanie służy korzystaniu z nowoczesnych technologii, przydatnych w tworzeniu i prezentowaniu informacji, uczyć kreatywności i bezpiecznego korzystania z zasobów internetowych. **Kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się** rozwijają cechy umożliwiające funkcjonowanie w społeczeństwie, dzięki nim uczniowie uczą się planowania i zarządzania czasem, kształcą umiejętności komunikacyjne. **Kompetencje obywatelskie** wyrabiają postawę szacunku do historii, ich rozwijanie uczy poszanowania tradycji, patriotyzmu i utożsamiania się z małą ojczyzną; uczniowie mogą poznawać lokalnych twórców i utożsamiać się z kulturą regionu. **Kompetencje w zakresie przedsiębiorczości** służą motywowaniu do samodzielnego podejmowania decyzji, współdziałania w zespole, wskazują sposoby realizacji własnych zamierzeń i autoprezentacji działań. **Kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej** są rozwijane podczas wszystkich zajęć plastyki, dotyczą zagadnień estetyki i udziału w tworzeniu świata za pomocą twórczego działania, ekspresyjnego wyrażania siebie i odczytywania wartości pracy plastycznej oraz jej roli w kształtowaniu własnej osobowości oraz otoczenia. Rozwój kompetencji kluczowych kształtuje postawy i umiejętności niezbędne na rynku pracy – wzmacnia poczucie własnej wartości, uczy współdziałania i pracy w zespole, określania swoich mocnych stron, nabywania pewności podejmowanych działań, sprawnego zarządzania czasem oraz rozwija innowacyjność, twórcze myślenie, doskonali relacje interpersonalne, zachęca do samorealizacji i rozwoju osobistego.

Program uwzględnia zalecenia MEN w zakresie edukacji włączającej, zgodne z *Rozporządzeniem MEN z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym* oraz *Rozporządzeniem MEN z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologicznej*. Zapisy uwzględniają dostosowanie miejsca, warunków pracy, form i metod nauczania oraz udzielanie pomocy i wsparcia dla osób z niepełnosprawnościami, niedostosowaniem społecznym, zagrożonych niedostosowaniem społecznym, z zaburzeniami zachowania lub emocji; ze szczególnymi uzdolnieniami, ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się, z deficytami

kompetencji i zaburzeń sprawności językowych, z chorobami przewlekłymi, z sytuacjami kryzysowymi lub traumatycznymi, z niepowodzeniami edukacyjnymi, z zaniedbaniami środowiskowymi związanymi z sytuacją bytową ucznia i jego rodziny, sposobem spędzania czasu wolnego i kontaktami środowiskowymi, z trudnościami adaptacyjnymi związanymi z różnicami kulturowymi lub ze zmianą środowiska edukacyjnego, w tym związanymi z wcześniejszym kształceniem za granicą. W programie zamieszczono przykłady zaleceń i wskazówek mających zapewnić szanse edukacyjne na rozwój i włączenie w życie społeczne wszystkich uczniów.

III. CELE KSZTAŁCENIA I WYCHOWANIA

Cele kształcenia i wychowania służą ukształtowaniu świadomego i krytycznego odbiorcy treści nauczania, zakładają osiągnięte efekty nauczania i uczenia się. Program uwzględnia cele kształcenia – wymagania ogólne, zawarte w podstawie programowej, sformułowane w trzech obszarach:

- I. Opanowanie zagadnień z zakresu języka i funkcji plastyki; podejmowanie działań twórczych, w których wykorzystane są wiadomości dotyczące formy i struktury dzieła.*
- II. Doskonalenie umiejętności plastycznych – ekspresja twórcza przejawiająca się w działaniach indywidualnych i zespołowych.*
- III. Opanowanie podstawowych wiadomości z zakresu kultury plastycznej, jej narodowego i ogólnoludzkiego dziedzictwa kulturowego.*

Na cele kształcenia i wychowania według **Czesława Kupisiewicza** składa się całość podstawowych wiadomości i umiejętności z dziedziny nauki, techniki, kultury, sztuki oraz praktyki społecznej, przewidziany do opanowania podczas ich pobytu w szkole (Kupisiewicz, 1984). Dlatego w programie szczególną wagę przywiązano do kształcenia umiejętności twórczych, służących uczeniu się przez całe życie, a także wdrożenie do samokształcenia, wywołanie ciekawości poznawczej, kreatywności i pracy nad własnym rozwojem. Cele kształcenia i wychowania zgodne są z treściami nauczania, określonymi w podstawie programowej, ale zostały – zgodnie z kategoriami **Blooma** (K. Denek, Koszalin 1986) – podzielone na wiedzę, umiejętności i postawy i zapisane językiem operacyjnym.

Wiedza (wiadomości). Uczeń:

- definiuje terminy plastyczne stosowane podczas lekcji;
- wymienia podstawowe, płaszczyznowe i przestrzenne dziedziny sztuk plastycznych: malarstwo, rzeźbę, grafikę, architekturę (łącznie z architekturą wnętrz), rysunek, scenografię, sztukę użytkową dawną i współczesną (w tym rzemiosła artystycznego);
- nazywa różne obszary twórczości i wypowiedzi artystycznej;
- nazywa wytwory sztuk plastycznych: malarstwo, rzeźbę, grafikę, architekturę, rysunek, scenografię, dawną i współczesną sztukę użytkową i rzemiosło artystyczne;
- określa współczesne formy i sposoby wypowiedzi artystycznej, wymykające się tradycyjnym klasyfikacjom, jak: happening, performance, asamblaż; sztuka nowych mediów;
- wymienia rodzaje kompozycji: otwartą i zamkniętą, rytmiczną, symetryczną, statyczną i dynamiczną,

- definiuje i stosuje pojęcia: gama barwna, koło barw, barwy podstawowe i pochodne, temperaturę barwy, walor barwy;
- charakteryzuje dziedzictwo kulturowe najbliższego otoczenia, wymienia zabytki i dzieła architektury (historycznej i współczesnej);
- omawia twórczość artystów w obrębie „małej ojczyzny”;
- określa znaczenie twórczości ludowej; rozróżnia różne jej formy; zna pojęcia „sztuka ludowa” i „etnografia”;
- wylicza najważniejsze obiekty kultury wizualnej w Polsce i ich twórców;
- rozpoznaje wybrane, najbardziej istotne dzieła z dorobku innych narodów;
- wymienia najważniejsze muzea i kolekcje dzieł sztuki w Polsce i na świecie.

Umiejętności. Uczeń:

- określa funkcje dziedzin sztuk plastycznych: malarstwa, rzeźby, grafiki, architektury (łącznie z architekturą wewnątrz), rysunku, scenografii, sztuki użytkowej dawnej i współczesnej (w tym rzemiosła artystycznego);
- opisuje wytwory poszczególnych dziedzin sztuk plastycznych, stosując właściwy dla nich język;
- rozróżnia style wypowiedzi właściwe danym dziedzinom sztuk plastycznych;
- rozpoznaje współczesne sposoby wypowiedzi artystycznej;
- określa rodzaje kompozycji w dziełach sztuki oraz w naturze;
- tworzy różnorodne układy kompozycyjne na płaszczyźnie i w przestrzeni;
- ustala właściwe proporcje poszczególnych elementów kompozycyjnych;
- umiejętnie równoważy kompozycję, wykorzystując kształt i kontrast form;
- klasyfikuje barwy w sztukach plastycznych;
- rozróżnia i identyfikuje w dziełach mistrzów i własnych kontrasty barwne: temperaturowe, dopełnieniowe i walorowe;
- podejmuje działania twórcze z wyobraźni i z zakresu interpretacji natury, uwzględniające problematykę barwy;
- charakteryzuje i rozróżnia sposoby uzyskania iluzji przestrzeni w kompozycjach płaskich;
- rozpoznaje rodzaje perspektyw (w tym m.in.: rzędowa, kulisowa, aksonometryczna, barwna, powietrzna, zbieżna);
- rozpoznaje i świadomie stosuje światłocien jako sposób uzyskania iluzji przestrzeni; podejmuje działania kreatywne z wyobraźni i z natury, skoncentrowane wokół problematyki iluzji przestrzeni;
- charakteryzuje pozostałe środki wyrazu artystycznego, takie jak: linia, plama, faktura; wykorzystuje wskazane środki w działaniach plastycznych (kompozycjach z wyobraźni i transpozycji natury);
- rozróżnia gatunki i tematykę dzieł w sztukach plastycznych (portret, autoportret, pejzaż, martwa natura, sceny: rodzajowa, religijna, mitologiczna, historyczna i batalistyczna); niektóre z tych gatunków odnajduje w grafice i w rzeźbie;
- w rysunku rozpoznaje studium z natury, karykaturę, komiks;

- rozumie, czym jest w sztuce abstrakcja i fantastyka;
- podejmuje działania z wyobraźni i z natury w zakresie utrwalania i świadomości gatunków i tematów w sztuce, stosuje różnorodne formy wypowiedzi (szkice rysunkowe, fotografie zaaranżowanych scen i motywów, fotomontaż);
- w zadaniach plastycznych interpretuje obserwowane przedmioty, motywy i zjawiska, stosując środki wyrazu zgodnie z własnym odczuciem;
- podejmuje próby rysunkowego studium z natury;
- wyraża w pracach plastycznych uczucia i emocje wobec rzeczywistości, a także płynące z inspiracji muzycznych czy literackich (impresja i ekspresja);
- rysuje, maluje, ilustruje zjawiska i wydarzenia realne i wyobrażone (także w korelacji z innymi przedmiotami);
- modeluje bryły i reliefy, konstruuje samodzielnie małe rzeźbiarskie formy przestrzenne i bryły architektoniczne, a większe projekty realizuje we współpracy z innymi;
- tworzy aranżacje przestrzenne z gotowych elementów, stosując układy kompozycyjne, właściwe dla uzyskania zamierzonego wyrazu;
- projektuje graficzne formy użytkowe (zaproszenie, okładka, plakat);
- kształtuje przestrzenne formy dekoracyjne i scenograficzne – indywidualnie i w zespole; umiejętności te wykorzystuje w przygotowywaniu imprez i uroczystości szkolnych, np. powiązanych z kalendarzem różnego typu świąt;
- podejmuje próby integracji sztuk, tworząc zespołowo teatr plastyczny (animacja form plastycznych w przestrzeni plus światło i dźwięk) oraz realizując inne rodzaje kreacji z pogranicza plastyki i pokrewnych dziedzin jak pantomima, taniec, film animowany;
- stosuje różnorodne techniki plastyczne (proste techniki graficzne, rzeźbiarskie, malarskie, elementy obrazowania cyfrowego fotograficznego i z wykorzystaniem wybranych graficznych programów komputerowych);
- podejmuje działania z zakresu estetycznego kształtowania otoczenia;
- projektuje i realizuje formy dekoracyjne, podnoszące estetykę otoczenia (wykorzystuje elementy gotowe, aranżując własny pokój, np. projektując nakrycie stołu na uroczystość rodzinną z wykorzystaniem m.in. dekoracji kwiatowej);
- wymienia, rozpoznaje i charakteryzuje najważniejsze obiekty kultury wizualnej w Polsce, wskazuje ich twórców;
- rozpoznaje wybrane, najbardziej istotne dzieła z dorobku innych narodów;
- rozumie i charakteryzuje na wybranych przykładach z różnych dziedzin pojęcie stylu w sztuce;
- stosuje zasady prezentacji i upowszechniania dzieł zgodnie z prawem i etyką.

Postawy (cele wychowawcze). Uczeń:

- uwzględnia w wypowiedzi i pracy plastycznej zasady estetyki podawania potraw;

- wdraża zasady prezentacji i upowszechniania dzieł zgodnie z prawem o własności intelektualnej i etyką;
- prezentuje własny dorobek twórczy;
- samodzielnie podejmuje inicjatywy w działaniach plastycznych;
- wykazuje się postawą twórczą, określa własne możliwości i dąży do ich rozwijania;
- dostrzega wartości w wytworach kultury prezentujących różne dziedziny plastyczne;
- docenia dorobek rodzimy i innych narodów;
- z szacunkiem wypowiada się na temat wartości zawartych w sztuce regionu;
- pokonuje trudności w podejmowanych działaniach plastycznych;
- szanuje pracę własną i rówieśników;
- planuje własną pracę i organizuje działania kształcące własną osobowość;
- nawiązuje kontakt z rówieśnikami we wspólnych działaniach;
- angażuje się w działania w szkole i poza nią;
- aktywnie uczestniczy w życiu kulturalnym szkoły i środowiska;
- dba o środowisko naturalne.

IV. TREŚCI NAUCZANIA

Podstawa programowa formułuje wymagania szczegółowe treści nauczania i określa umiejętności zdobywane przez ucznia szkoły podstawowej na lekcjach plastyki:

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Opanowanie zagadnień z zakresu języka i funkcji plastyki; podejmowanie działań twórczych, w których wykorzystane są wiadomości dotyczące formy i struktury dzieła.

Uczeń:

1) wykazuje się znajomością dziedzin sztuk plastycznych: malarstwa, rzeźby, grafiki, architektury (łącznie z architekturą wnętrz), rysunku, scenografii, sztuki użytkowej dawnej i współczesnej (w tym rzemiosła artystycznego); rozumie funkcje tych dziedzin i charakteryzuje ich język; rozróżnia sposoby i style wypowiedzi w obrębie dyscyplin; zna współczesne formy wypowiedzi artystycznej, wymykające się tradycyjnym klasyfikacjom, jak: happening, performance, asamblaż; sztuka nowych mediów;

2) rozróżnia cechy i rodzaje kompozycji w naturze oraz w sztukach plastycznych (odnajduje je w dziełach mistrzów, a także w tworcach i zjawiskach przyrody); tworzy różnorodne układy kompozycyjne na płaszczyźnie i w przestrzeni (kompozycje otwarte i zamknięte, rytmiczne, symetryczne, statyczne i dynamiczne); ustala właściwe proporcje poszczególnych elementów kompozycyjnych, umiejętnie równoważy kompozycję, wykorzystując kształt i kontrast form;

3) klasyfikuje barwy w sztukach plastycznych; wykazuje się znajomością pojęć: gama barwna, koło barw, barwy podstawowe i pochodne, temperatura barwy, walor barwy; rozróżnia i identyfikuje w dziełach mistrzów i własnych kontrasty barwne: temperaturowe, dopełnieniowe i walorowe; podejmuje działania twórcze z wyobraźni i z zakresu interpretacji natury, uwzględniające problematykę barwy;

4) charakteryzuje i rozróżnia sposoby uzyskania iluzji przestrzeni w kompozycjach płaskich; rozpoznaje rodzaje perspektyw (w tym m.in.: rzędowa, kulisowa, aksonometryczna, barwna, powietrzna, zbieżna); rozpoznaje i świadomie stosuje światłocienie, jako sposób uzyskania iluzji przestrzeni; podejmuje działania kreatywne z wyobraźni i z natury, skoncentrowane wokół problematyki iluzji przestrzeni;

5) charakteryzuje pozostałe środki wyrazu artystycznego, takie jak: linia, plama, faktura; wykorzystuje wskazane środki w działaniach plastycznych (kompozycjach z wyobraźni i transpozycji natury);

6) rozróżnia gatunki i tematykę dzieł w sztukach plastycznych (portret, autoportret, pejzaż, martwa natura, sceny: rodzajowa, religijna, mitologiczna, historyczna i batalistyczna); niektóre z tych gatunków odnajduje w grafice i w rzeźbie; w rysunku rozpoznaje studium z natury, karykaturę, komiks, rozumie, czym jest w sztuce abstrakcja i fantastyka; podejmuje działania z wyobraźni i z natury w zakresie utrwalania

i świadomości gatunków i tematów w sztuce, stosuje w tym zakresie różnorodne formy wypowiedzi (szkice rysunkowe, fotografie zaaranżowanych scen i motywów, fotomontaż).

II. Doskonalenie umiejętności plastycznych – ekspresja twórcza przejawiająca się w działaniach indywidualnych i zespołowych. Uczeń:

1) w zadaniach plastycznych interpretuje obserwowane przedmioty, motywy i zjawiska, stosując środki wyrazu zgodnie z własnym odczuciem; w wyższych klasach podejmuje również próby rysunkowego studium z natury;

2) wyraża w pracach plastycznych uczucia i emocje wobec rzeczywistości, a także płynące z inspiracji muzycznych czy literackich (impresja i ekspresja); rysuje, maluje, ilustruje zjawiska i wydarzenia realne i wyobrażone (także w korelacji z innymi przedmiotami);

3) modeluje bryły i reliefy, konstruuje samodzielnie małe rzeźbiarskie formy przestrzenne i bryły architektoniczne, a większe projekty realizuje we współpracy z innymi; tworzy aranżacje przestrzenne z gotowych elementów stosując układy kompozycyjne właściwe dla uzyskania zamierzonego wyrazu;

4) projektuje graficzne formy użytkowe (zaproszenie, okładka, plakat); kształtuje przestrzenne formy dekoracyjne i scenograficzne – indywidualnie i w zespole; umiejętności te wykorzystuje w przygotowywaniu imprez i uroczystości szkolnych, np. powiązanych z kalendarzem różnego typu świąt;

5) podejmuje próby integracji sztuk tworząc zespołowo teatr plastyczny (animacja form plastycznych w przestrzeni plus światło i dźwięk) oraz realizując inne rodzaje kreacji z pogranicza plastyki i pokrewnych dziedzin jak pantomima, taniec, film animowany;

6) stosuje różnorodne techniki plastyczne (proste techniki graficzne, rzeźbiarskie, malarskie, elementy obrazowania cyfrowego fotograficznego i z wykorzystaniem wybranych graficznych programów komputerowych);

7) podejmuje działania z zakresu estetycznego kształtowania otoczenia; projektuje i realizuje formy dekoracyjne, podnoszące estetykę otoczenia (wykorzystuje elementy gotowe, aranżując własny pokój, np. projektując nakrycie stołu na uroczystość rodzinną z wykorzystaniem m.in. dekoracji kwiatowej; uwzględnia zasady estetyki podawania potraw).

III. Opanowanie podstawowych wiadomości z zakresu kultury plastycznej, jej narodowego

i ogólnoludzkiego dziedzictwa kulturowego. Uczeń:

1) zna dziedzictwo kulturowe najbliższego otoczenia, wymienia zabytki i dzieła architektury (historycznej i współczesnej);

2) zapoznaje się z twórczością artystów w obrębie „małej ojczyzny”;

3) rozumie znaczenie twórczości ludowej; rozróżnia różne jej formy; zna pojęcia sztuka ludowa i etnografia;

4) wymienia, rozpoznaje i charakteryzuje najważniejsze obiekty kultury wizualnej w Polsce, wskazuje ich twórców;

5) rozpoznaje wybrane, najbardziej istotne dzieła z dorobku innych narodów;

6) rozumie i charakteryzuje na wybranych przykładach z różnych dziedzin pojęcie stylu w sztuce;

7) wykazuje się znajomością najważniejszych muzeów i kolekcji dzieł sztuki w Polsce i na świecie;

8) zna i stosuje zasady prezentacji i upowszechniania dzieł zgodnie z prawem i etyką.

Zgodnie z zaleceniami co do warunków i sposobu realizacji, zawartych w *Podstawie programowej*, skupiono się na rozwoju osobowości poprzez działania plastyczne, a teorię i historię sztuki potraktowano jako elementy służące realizacji zadań praktycznych. Uwzględniono także wskazówki dotyczące planu pracy, zgodnego z psychofizycznym rozwojem dziecka i, zgodnie z zaleceniami, dostosowano treści kształcenia do poszczególnych klas. **Treści nauczania wzbogacono** o przykłady **korelacji z muzyką** jako inspiracją do pracy praktycznej, wskazano **propozycje zajęć poza salą lekcyjną**. **Dodano** także **pojęcia i zagadnienia** nieujęte w podstawie programowej. **Poszerzono treści o edukację filmową związaną ze sztuką i plastyką** i zamieszczono wykaz sugerowanych filmów. Elementy te zaznaczono **pogrubioną czcionką**.

KLASA IV

I. Sztuka wokół nas

1. Podstawowe wiadomości o sztuce: pojęcie artysty, sztuki i plastyki; inspiracje artystyczne; (**zajęcia w plenerze**); dzieło sztuki, tematy w sztuce; narzędzia i materiały plastyczne (rysunkowe i malarskie); I.1, I.2, I.6, II.1.

2. Dziedziny sztuk plastycznych: malarstwo, rzeźba, grafika, architektura (łącznie z architekturą wnętrz), rysunek; scenografia, sztuka użytkowa dawna i współczesna (w tym rzemiosło artystyczne); materiał ilustracyjny: obrazy, rzeźby, rysunki, grafiki, obiekty architektury, dekoracja architektoniczna wnętrz, przedmioty użytkowe; I.1, I.6.

II. Środki wyrazu plastycznego

1. Rola **punktu, kreski**, linii, narzędzia rysunkowe (ołówki, węgiel, piórko, kreda), pojęcia: **punkt, kreska**, linia, **kontur**, rysunek, grafika, faktura (rysunek); tworzenie pracy ołówkiem, kredą z zastosowaniem kreski jako faktury, linii jako **konturu**, granicy kształtu, przykłady dzieł: **jaskiniowe malarstwo prehistoryczne**, obrazy **Wasilija Kandinsky'ego, Jeana Miro**; I.1, I.2, I.5, I.6, II.1.

2. O barwach podstawowych i pochodnych; inspiracje: **Dwa plus jeden, Chodź, pomaluj mój świat** (fragmenty); pojęcia: plama, gama barwna, koło barw, barwy podstawowe, barwy pochodne, praca twórcza z zastosowaniem barw podstawowych, swobodne malowanie plamą z zastosowaniem barw pochodnych i podstawowych; I.1, I.2, I.3, I.6, II.1, II.2.

3. Temperatura barw – znaczenie barw w oddaniu nastrojów; pojęcia: barwy ciepłe, barwy zimne; I.1, I.3, I.6, II.1, II.2

4. Barwy czyste i złamane; barwy kontrastowe; barwy dopełnieniowe, wąska i szeroka gama barw, kontrast barwny; akcent kolorystyczny; praca twórcza z akcentem

kolorystycznym lub ilustrowanie wrażenia i nastroju wywołane utworem muzycznym;

A. Vivaldi, Cztery pory roku (fragmenty); I.1, I.2, I.3, I.6, II.1, II.1, II.2.

5. Plama walorowa – stopień natężenia barwy; pojęcia: natężenie barwy, walor, plama walorowa; praca twórcza walorowa, np. martwa natura; I.1, I.2, I.3, I.6, II.1, II.1, II.2.

III. Techniki malarskie

1. Narzędzia i materiały malarskie; pojęcia: paleta, sztaluga, pędzel, szpachla; materiał ilustracyjny – przykłady artystów malarzy w pracowni; I.1, I.2, I.5, I.6, II.1, II.2.

2. Technika akwareli – podłoże, pigment, **technika „mokre na mokre”, „mokre na suche”**; praca twórcza techniką akwareli o dowolnej tematyce; I.1, I.2, I.5, I.6, II.1, II.2, II.6.

3. Technika pastelowa – cechy, właściwości, podłoże, pastel suchy, pastel olejny; praca twórcza technika pastelu; I.1, I.5, I.6, II.1, II.2, II.6.

IV. Kompozycja w plastyce

1. Kompozycja jako układ elementów na płaszczyźnie; kompozycja pasowa i rzędowa; kompozycja kulisowa; praca twórcza z zastosowaniem różnych układów elementów i zagospodarowaniem całej powierzchni kartki; I.1, I.2, I.3, II.1, II.6.

2. Kompozycja symetryczna i asymetryczna; praca twórcza z zastosowaniem symetrii i asymetrii; I.1, I.2, I.3, II.1, II.2, II.6.

3. Kompozycja statyczna i dynamiczna; praca twórcza z zastosowaniem statyki i dynamiki; **Mikołaj Rimski-Korsakow, Lot Trzmiela** jako przykład dynamiki w muzyce i inspiracja pracy plastycznej I.1, I.2, I.3, II.1, II.2, II.6.

4. Kompozycja otwarta i zamknięta; praca twórcza z zastosowaniem kompozycji zamkniętej i otwartej; praca twórcza z zastosowaniem różnych cech kompozycji; I.1, I.2, I.3, II.1, II.2, II.6.

KLASA V

I. Malarskie środki wyrazu plastycznego

1. Światłocien w rysunku i malarstwie; rola światła w tworzeniu modelunku światłocieniowego; metody tworzenia światłocienia w rysunku (rola linii i kreski) i malarstwie (walor i kolor); praca twórcza – rysunek światłocieniowy w prostym układzie przedmiotów; praca twórcza z zastosowaniem waloru lub koloru; I.1, I.2, I.3, I.5, II.1.

2. Znaczenie koloru w pracy plastycznej; wąska i szeroka gama barw; kolor lokalny; tonacja barwna; gama monochromatyczna; praca twórcza z zastosowaniem wąskiej gamy barw; praca twórcza – tonacja barwna zimna lub ciepła; I.1, I.3, I.6, II.1, II.2.

3. Znak jako środek wyrazu plastycznego – **piktogram, petroglif, ideogram** – komunikacja za pomocą znaku; praca twórcza – projekt piktogramu; I.1, I.3, I.6, II.1, II.2, II.4.

4. Technika plakatowa – cechy, właściwości, podłoże i farba plakatowa; plakat i jego funkcje; zastosowanie plamy barwnej i konturu; **znaczenie liternictwa**; praca twórcza – plakat reklamowy; I.1, I.5, I.6, II.1, II.2, II.6.

II. Techniki plastyczne

1. Kolaż; cechy kolażu i wykorzystane materiały; sposoby konstrukcji kolażu; praca twórcza techniką kolażu; I.1, I.2, I.5, II.1, II.2.

2. Techniki mieszane; sposoby wykorzystania różnych technik malarskich; próba łączenia technik graficznych, rysunkowych i malarskich; praca twórcza techniką mieszaną; I.1, I.2, I.5, II.1, II.2.

III. Dzieło sztuki

1. Spotkania ze sztuką – muzea, galerie, wystawy; wizyta w wirtualnym muzeum; kolekcje sztuki; praca twórcza – projektowanie własnej wystawy/prezentacji online prac uczniów; I.1, I.6, II.6, II.7, III.8.

2. Autoportret i portret w malarstwie i rzeźbie; typy portretów; cechy i funkcje portretów; praca twórcza – odbicie w lustrze, autoportret; I.1, I.6, II.6, III.6, III.4.

3. Gatunki malarstwa; pejzaż, martwa natura, studium, szkic, fotografia; praca twórcza – szkic; I.1, I.2, I.4, I.6, II.1, II.6, III.4, III.6.

4. Artystyczne inspiracje; sceny: rodzajowa, religijna, mitologiczna, historyczna, batalistyczna; praca twórcza – fotografia aranżowana sceny rodzajowej lub współczesna interpretacja fotograficzna dzieła o tematyce historycznej/batalistycznej; I.1, I.2, I.4, I.6, II.1, II.6, III.4, III.6.

IV. Bryła w plastyce

1. Bryła jako środek plastycznej wypowiedzi; rzeźba pełnoplastyczna; narzędzia i materiały rzeźbiarskie; lepienie prostych kształtów, np. z plasteliny; nadawanie formy; rzeźba w bryle z użyciem narzędzi; I.1, II.1, II.2, II.3, II.6, III.5.

2. Płaskorzeźba (relief płaski); relief wklęsły; praca twórcza – relief; I.1, II.1, II.2, II.3, II.6.

3. Bryła w przestrzeni; architektura jako zagospodarowanie przestrzeni; od projektu po realizację (jak powstaje budowla?); praca twórcza – podstawowe elementy budowli w moim projekcie; I.1, II.3, II.7; III.5, III.7.

KLASA VI

I. Środki wyrazu plastycznego

1. **Powidok**; obserwacja zjawiska powidoku; złudzenie optyczne obrazu właściwości barwy; praca twórcza z natury; I.1, I.2, I.3, I.4, I.5, I.6, II.1, II.2, II.6, III.4.

2. Światłocień jako środek służący iluzji przestrzeni; różnice walorowe barwy w naturze; praca twórcza z natury; I.1, I.2, I.3, I.4, I.6, II.1.

3. Kontrasty w plastyce; kontrast kompozycji (układy: horyzontalny, wertykalny, diagonalny); praca twórcza na zastosowanie różnych układów kompozycyjnych; kontrast faktury; kontrast w kompozycji rzeźby (bryła zwarta i rozczłonkowana; kontrast materiałów); praca twórcza – płaskorzeźba/relief z zastosowaniem różnych faktur; I.1, I.2, I.6, II.3, II.6.

II. Perspektywa w rysunku i malarstwie

1. Perspektywa zbieżna – obraz trójwymiarowy; wielkości w obrazie; zastosowanie linii; linia horyzontu a układy brył; budowanie głębi; obserwacja otoczenia; praca twórcza – wykreślanie perspektywy; I.1, I.2, I.4, II.5, II.1, III.5.

2. Rodzaje perspektywy: linearna zbieżna, żabia, z lotu ptaka; punkt widzenia; praca twórcza – obiekt z różnych punktów widzenia; I.1, I.2, I.4, II.5, II.1, III.5.

3. Perspektywa powietrzna; oddanie głębi za pomocą barwy – stosowanie efektów malarskich; praca twórcza z wyobraźni; I.1, I.2, I.3, I.4, II.5, II.1, III.5.

4. Perspektywa malarska; wykorzystanie właściwości barw; optyczne zjawiska w malarstwie; praca twórcza; I.1, I.2, I.3, I.4, II.5, II.1, III.5.

III. Zagospodarowanie przestrzeni

1. Plan; planowanie; perspektywa aksonometryczna; rzut z góry; praca twórcza – wykorzystanie narzędzi rysunkowych w projektowaniu; I.1, II.3, II.7; III.1.

2. Kontrast w architekturze; zróżnicowane zagospodarowanie przestrzeni zabudowy architektonicznej; kontrast wielkości i złożoności obiektów; praca twórcza – grupowy projekt przestrzenny/aranżacja przestrzenna; I.1, II.3, II.7, III.6.

3. Przestrzeń w naturze; wykorzystanie wiedzy na temat perspektywy; światłocienia; sposobu oddania rzeczywistości; praca twórcza – rysunkowe studium z natury; I.1, I.2, I.4, I.5, II.1.

4. Aranżacja wnętrza; estetyka otoczenia; realizacja form dekoracyjnych; estetyka plastyczna; praca twórcza – projekt aranżacji i wystroju własnego pokoju; I.1, II.3, II.4, II.7.

5. **Synteza sztuk** w przestrzeni; zagospodarowanie przestrzeni scenicznej; scenografia; dekoracja; teatr plastyczny; animacja form plastycznych w przestrzeni; rola światła i dźwięku w przestrzeni scenicznej; praca twórcza – aranżacja sceny teatralnej z zastosowaniem dekoracji, dźwięku, światła; ruchu (praca zespołowa); I.1, II.2, II.4, II.5.

6. Sztuka użytkowa dawniej i dziś; wzornictwo; rzemiosło artystyczne; design; praca twórcza – projekt wzorniczy z wykorzystaniem **ornamentyki**; I.1, II.2, II.4, II.5.

KLASA VII

I. Rysunkowe i graficzne formy wypowiedzi artystycznej

1. W krzywym zwierciadle – karykatura; cechy karykatury; sposoby deformacji; karykatura w sztuce; praca twórcza – karykatura (rysunek); I.1, I.5, I.6, II.1.

2. Historyjka w rysunku – komiks; tematyka komiksu; cechy rysunku komiksowego; tekst w komiksie; praca twórcza – **transpozycja** tekstu literackiego na komiks z wykorzystaniem graficznych programów komputerowych; I.1, I.5, I.6, II.1.

3. Techniki graficzne; metody druku: wypłyty, wklęsły, płaski, narzędzia graficzne: rylec, matryca, prasa; graficzne formy użytkowe; praca twórcza – monotypia; I.1, I.5, I.6, II.1, II.4.

II. Plastyka wobec innych dziedzin kultury

1. Fotografia artystyczna; fotografia analogowa/cyfrowa, reportażowa, portretowa, krajobrazowa, przyrodnicza; studio fotograficzne; fotomontaż; kadrowanie; praca

twórcza – fotografia (portret, pejzaż, reportaż); fotografia inspirowana tekstem literackim; fotomontaż; I.6, II.1, II.2.

2. Film – X muza; początki filmu i przemiany; gatunki filmowe; język filmu (kadr, ujęcie, sekwencja, detal, dźwięk), elementy montażu; film animowany; upowszechnianie dzieła; praca twórcza – nakręcenie etiudy filmowej (praca grupowa); II.5, II.6, II.7, III.5, III.6, III.7.

III. Współczesne formy wypowiedzi artystycznej

1. Asamblaż, instalacja – sztuka czy antysztuka; autonomiczna wartość przedmiotu; definiowanie terminu, związek z kolażem;

2. Nowe media w sztuce; terminy: multimedialność i interaktywność nowych mediów, sztuka internetu; przestrzeń wystawiennicza w sieci a galeria i muzeum; upowszechnianie dzieła; praca twórcza – blog „na żywo” o sztuce współczesnej; I.1, II.4, II.6, III.4, III.6, III.7.

3. Sztuka jako działanie – happening i performance; cechy happeningu i performance'u; rola artysty i odbiorcy; szokowanie formą; inscenizacja; teatr plastyczny; pantomima; intermedialność, praca twórcza – działanie happeningowe (praca grupowa/zbiorowa); I.1, II.2, II.5, II.6, III.4, III.5, III.6.

IV. Dziedzictwo kulturowe.

1. Kultura narodowa; rola muzeów narodowych; style narodowe a style w sztuce; zabytek; III.1, III.3, III.7.

2. Kultura ludowa i etnografia; pojęcie, znaczenie kultury ludowej; III.1, III.2, III.3.

3. Wokół „małej ojczyzny”; tożsamość regionalna; zabytki regionu; praca twórcza – projekt o sztuce regionu. III.1, III.2, III.3.

Propozycje filmów do omówienia problemów plastycznych w pracy z uczniami:

- *Twój Vincent*, reż. Dorota Kobiela, Hugh Welchman (dodatkowo propozycja scenariusza lekcji: O inspiracjach i roli środków artystycznego wyrazu w wypowiedzi artysty-malarza, https://nhef.pl/upload/2019/09/19-20_analiza_filmu_scen_twoj_vincent.pdf);
- *Kompozycje przestrzenne Katarzyny Kobro*, reż. Józef Robakowski, <https://ninateka.pl/film/kompozycje-przestrzenne-katarzyny-kobro-jozef-robakowski>;
- Xawery Dunikowski, *Przewodnik po sztuce*, <https://ninateka.pl/film/xawery-dunikowski-przewodnik-po-sztuce>;
- Jerzy Bereś, *Przewodnik po sztuce*, <https://ninateka.pl/film/jerzy-beres-przewodnik-po-sztuce>;
- Oskar Dawicki, *Przyczynek do anatomii złego smaku*, <https://ninateka.pl/film/przyczynek-do-anatomii-zlego-smaku-oskar-dawicki-1-2>;
- *Umarła klasa*, *Przewodnik po sztuce*, <https://ninateka.pl/film/umarla-klasa-przewodnik-po-sztuce>;

- *Alina Szapocznikow*, Przewodnik po sztuce, <https://ninateka.pl/film/przewodnik-po-sztuce-alina-szapocznikow-odc-11>;
- *Katarzyna Kobro*, Przewodnik po sztuce, <https://ninateka.pl/film/przewodnik-po-sztuce-odc-3-katarzyna-kobro>;
- *Katedry średniowiecznej Europy*, Zapiski ze współczesności, <https://ninateka.pl/film/katedry-sredniowiecznej-europy-zapiski-ze-wspolczesnosci-5-5>;
- *Roman Śledź*, *Sztuka ludowa i naiwna*, <https://ninateka.pl/film/roman-sledz-sztuka-ludowa-i-naiwna-1>;
- *Sztuka w mieście*, Kulturanek, <https://ninateka.pl/film/kulturanek-sztuka-w-miescie-odc-12>;
- *K jak kolekcja*, Kulturanek, <https://ninateka.pl/film/kulturanek-k-jak-kolekcja-odc-11>;
- *Kwiaty czy kwadraty?*, Kulturanek, <https://ninateka.pl/film/kulturanek-kwiaty-czy-kwadraty-odc-10>;
- *Twój ruch*, Kulturanek, <https://ninateka.pl/film/kulturanek-twoj-ruch-odc-4>;
- *ABS – Abstrakcja*, Kulturanek, <https://ninateka.pl/film/kulturanek-abs-abstrakcja-odc-1>;
- *Władysław Strzemiński*, Przewodnik po sztuce, <https://ninateka.pl/film/przewodnik-po-sztuce-odc-2-wladyslaw-strzeminski>;
- *Pop art*, Przewodnik po sztuce, <https://ninateka.pl/film/przewodnik-po-sztuce-odc-4-pop-art>;
- *Władysław Hasiór*, Przewodnik po sztuce, <https://ninateka.pl/film/wladyslaw-hasior-przewodnik-po-sztuce>;
- *Warsztat malarza*, Kulturanek, <https://ninateka.pl/film/kulturanek-odc-4-warsztat-malarza>;
- *Performere necesse est – I. Cokół dla Centrum*, reż. Paweł Kwaśniewski, <https://ninateka.pl/film/ksw-pawel-kwasniewski-performance-necesse-est-i>

V. WARUNKI I SPOSÓB REALIZACJI KSZTAŁCENIA

W podnoszeniu jakości kształcenia ważną rolę pełni edukacja włączająca oraz indywidualizacja procesu nauczania. *Edukacja włączająca* wychodzi z założenia, że wszyscy uczniowie mają prawo uczyć się w szkołach ogólnodostępnych, najbliższych miejscu zamieszkania. Jednym z zadań szkoły jest **dostosowanie miejsca nauczania do możliwości dziecka z daną niepełnosprawnością**. Nauczyciel powinien podjąć wszelkie działania zmierzające do stworzenia wszystkim uczniom jednakowych warunków funkcjonowania. W myśl tej zasady dziecko z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego winno mieć zapewnioną integrację ze środowiskiem rówieśniczym, realizację zaleceń zawartych w orzeczeniu i warunki do nauki, zapewniony sprzęt specjalistyczny oraz środki dydaktyczne. Uczeń ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi może wprawdzie uczęszczać do szkoły specjalnej, ale ma również możliwość uczyć się w szkole ogólnodostępnej w miejscu zamieszkania. Niezbędna jest tu diagnoza rozwoju ucznia, która wskaże jego możliwości i ograniczenia. Zadaniem nauczyciela jest prowadzenie obserwacji pedagogicznej w trakcie bieżącej pracy z uczniami, mającej na celu rozpoznanie u nich trudności w uczeniu się oraz szczególnych uzdolnień, rozpoznawanie indywidualnych potrzeb edukacyjnych oraz indywidualnych możliwości psychofizycznych, w tym ich zainteresowań i uzdolnień oraz udzielanie pomocy psychologiczno-pedagogicznej w trakcie bieżącej pracy (Olechowska A., 2016).

Uczniom z **niepełnosprawnością ruchową** należy ułatwić udział w życiu szkoły i klasy, dostosowując zewnętrzne otoczenie w celu usprawnienia poruszania się. Sala lekcyjna powinna być na tyle przestronna, aby umożliwiła poruszanie się na wózku lub innym sprzęcie ortopedycznym. Dostosowane powinny być także regały, szafki o odpowiedniej wysokości, posiadające ułatwione otwieranie i zamykanie. Przybory i narzędzia plastyczne należy natomiast dobrać do możliwości manualnych. Uczniom z **niedosłuchem** należy zapewnić dobry kontakt z otoczeniem. Podczas pracy w grupach stoły należy ustawiać w podkowę, aby ułatwić kontakt wzrokowy z rówieśnikami. Odległość nauczyciela powinna być nie mniejsza niż 1,5 m, a w czasie pracy zaleca się stosowanie środków wzrokowych i wzrokowo-słuchowych. W pracy z uczniem **słabowidzącym** należy przekazy wizualne opatrywać komentarzem werbalnym. Warto także niektóre materiały przygotować w formie elektronicznej, aby umożliwić ich powiększenie. Podczas pracy z ilustracjami nie powinno się wymagać omawiania detali, a dodatkowo zapewnić pomoce wspomagające, np. lupę czy syntezytor mowy, czytnik tekstów itp. Warto pamiętać, że w przypadku korzystania z filmu, należy korzystać z materiałów z audiodeskrypcją lub przygotować ją samodzielnie, można także korzystać z tekstu przygotowanego przez innych uczniów. W pracy z uczniami **niedostosowanymi społecznie lub zagrożonymi**

niedostosowaniem społecznym nadrzędną rolę nad edukacyjnymi pełnią cele wychowawcze. Dlatego warto budować atmosferę dającą poczucie bezpieczeństwa, podnosić poziom samooceny, pracować na mocnych stronach. Dłuższe partie materiału należy dzielić na mniejsze części, wydłużyć czas pracy na realizację zadania plastycznego. Podczas pracy z uczniem **posiadającym specyficzne trudności w uczeniu się** potrzebne jest stopniowanie trudności; należy powtarzać partie materiału częściami, stosować techniki relaksacyjne i odprężające. Uczniowie z **trudnościami adaptacyjnymi**, także zróżnicowani kulturowo, wymagają motywowania do pracy i doceniania wysiłku włożonego w jej wykonanie. **Szczególne uzdolnienia** ucznia stawiają przed nauczycielem wyzwanie wprowadzenia do organizacji nauczania zmian prowadzących w odmiennym kierunku. Praca z takim uczniem wymaga rozwijania jego pasji, zainteresowań i zdolności. Chętnie skorzysta on z dodatkowych zajęć, przejmie inicjatywę w klasie i wystąpi w roli asystenta. Zaleca się zaangażowanie go do udziału w konkursach artystycznych lub konkursach wiedzy o sztuce, zaprezentowania przygotowanej partii materiału przed klasą, ale także zachęcenie do pomocy słabszym.

Ważną rolę w nauczaniu, uczeniu się i wychowaniu pełni miejsce pracy. **Pracownia plastyczna**, jako przystosowana dla ucznia XXI wieku, powinna mieć dostęp do Internetu i być wyposażona w tablicę interaktywną lub zestaw składający się z komputera, projektora i ekranu. Dodatkowo pracownię należy wyposażać w regały do przechowywania prac, aby każdy uczeń mógł pozostawić je do wyschnięcia lub dokończenia w przypadku przeznaczenia na nie więcej niż jedną godzinę (klasy wyższe). W komentarzu do *Podstawy programowej* znajduje się informacja, iż *przeważać powinny zajęcia w pracowniach szkolnych, w ramach których dominować mają aktywności warsztatowe*. Warto jednak zorganizować także zajęcia poza klasą i szkołą. Doskonałym sposobem na przeprowadzenie lekcji jest wizyta w muzeum i skorzystanie z bogatej oferty zajęć muzealnych. W przypadku problemów odległościowych można taką wizytę zastąpić lekcją w galerii lub spotkaniem z lokalnym twórcą i samemu przeprowadzić zajęcia, zapewniając „żywy” kontakt z dziełem malarskim, rzeźbą. Podczas omawiania zagadnień dotyczących zagospodarowania przestrzeni architektonicznej warto udać się z uczniami na spacer w mieście, wsi, w której znajduje się szkoła, zwrócić uwagę na rozplanowanie budynków, a następnie wykorzystać obserwacje do tworzenia makiety z pamięci oraz jej udoskonalenia lub wprowadzenia własnych pomysłów. W przypadku, gdy jedna godzina na realizację takiej lekcji jest niewystarczająca, można, w porozumieniu z nauczycielem innego przedmiotu, zorganizować wyjście dwugodzinne, w ramach **korelacji z innymi przedmiotami**. **Historię** z plastyką łączą m.in. epoki, wpływ polityki państw na powstające w dziejach budowle, reprezentacyjny charakter sztuki. Wiedza i umiejętności zdobyte na lekcjach **języka polskiego** przydatne są w tworzeniu różnych form wypowiedzi, szukaniu inspiracji artystycznych w literaturze, a także odwrotnie – wskazywanie motywów w sztuce jako źródeł tekstów literackich. **Geografia i biologia** są doskonałymi przykładami

poszukiwań dla tworzenia pejzaży, dekoracji z motywami roślinnymi, zwierzęcymi, nauki anatomii. Również podział na regiony kulturowe oraz praca z mapą to ważne elementy edukacji, pojawiającej się na lekcjach plastyki. Ponadto plener jest też miejscem pracy i prezentacji efektów pracy artystycznej. Lekcje **religii** posłużą jako źródło tematów artystów w różnych epokach – wiedza z przedmiotu jest niezbędna do właściwego odczytywania symboli, motywów, scen religijnych. Na zajęciach z **fizyki** omawiane są zagadnienia dotyczące światła i jego wpływu na barwę. Dzięki wiedzy **matematycznej** uczniom łatwiej będzie dokonać analizy kompozycji dzieła. Poza korelacją międzyprzedmiotową ciekawą formą jest lekcja z **filmem**, który stanie się punktem wyjścia do omówienia zagadnień plastycznych. Podczas gdy czas trwania takiego seansu byłby zbyt długi, można pracować na wybranych fragmentach filmu lub zorganizować zbiorowe oglądanie przez uczniów kilku klas w szkolnej auli czy bibliotece (wymaga to jednak reorganizacji planu).

VI. PROCEDURY OSIĄGANIA CELÓW WYCHOWANIA I KSZTAŁCENIA

Celem zajęć z plastyki jest przede wszystkim rozwijanie kreatywności poprzez wyrażanie ekspresji przez ucznia. Dzieje sztuki, zgodnie z wytycznymi w komentarzach do *Podstawy programowej*, są uzupełnieniem zajęć praktycznych. Dlatego do większości zaproponowanych treści zasugerowano działanie twórcze, które ma służyć przyswajaniu teorii przez własne doświadczenie, jednocześnie kształtowanie postaw wychowawczych i rozwijanie kompetencji kluczowych niezbędnych na rynku pracy. Uczniowie w ten sposób uczą się szacunku do własnych działań i pracy innych, zarządzania czasem, dyscypliny, kształcą umiejętność współpracy i komunikacji, integracji, pracy grupowej i zbiorowej. Świadome uczestnictwo w odbiorze sztuki regionu będzie sprzyjało kształtowaniu poczucia przynależności do społeczności lokalnej i narodowej. Działania mające na celu poznawanie kultury lokalnej pozwolą określić jej wartość i związek z miejscem zamieszkania, okolicą, docenić znaczenie dla kultury regionu czy kultury ludowej. Uczeń będzie miał także możliwość stać się bezpośrednim uczestnikiem świata sztuki, zarówno dzięki tradycyjnym działaniom plastycznym, jak i opartym na fotografii, filmie, multimedialach.

1. Metody, techniki i formy pracy

Osiąganiu celów kształcenia i wychowaniu oraz wyrabianiu modelu ucznia realizującego edukację w zakresie edukacji plastycznej służą właściwie dobrane metody i formy nauczania oraz warunki i sposób kształcenia. W pracy z uczniem należy unikać metod podających lub włączać je do aktywizujących (poszukujących) i warsztatowych. Jedną z najbardziej znanych metod aktywizujących jest **burza mózgów**, zwana też **gieldą pomysłów**. Polega na zgłaszaniu lub wypisywaniu skojarzeń na temat jakiegoś problemu. Składa się z trzech etapów: formułowania problemu (najczęściej przez nauczyciela), zgłaszania przez uczniów pomysłów (hipotez) służących jego rozwiązaniu i ich weryfikacji w celu sporządzenia ustaleń. Sprawdza się w sytuacjach problemowych lub podczas wyjścia w teren przypomnienia wcześniej omówionych zagadnień. Pozwala to na zaangażowanie wszystkich uczniów. Aktywizującą metodą jest także **heureka**, która rozwija umiejętność myślenia. Polega na zadawaniu przez nauczyciela pytań aktywizujących uczniów do cichego bądź głośnego formułowania odpowiedzi na zadany temat dotyczący danego problemu czy dzieła. Pozwala ona dotrzeć do interpretacji, przyjąć krytyczne stanowisko wobec omawianego zagadnienia, zwłaszcza dzieł współczesnych, które nie posiadają kontekstu historycznego, religijnego, a częściej odwołują się do problemów plastycznych. Odniesienia do kontekstów historycznych nie wymaga także metoda **hermeneutyczna**. Pozwala ona na tworzenie przez uczniów

swobodnych wypowiedzi na temat dzieła sztuki, wyrażania własnych sądów, własną, zgodną z odczuciami interpretację i poszukiwanie indywidualnych rozwiązań. **Metoda przypadków** z kolei sprawdzi się w pracy z uczniami poszukującymi nietypowych rozwiązań, dociekliwych. Polega na zapoznaniu się z rzeczywistym wydarzeniem, pozyskiwaniu na jego temat informacji, które zostaną poddane dyskusji i analizie, następnie dokonaniu wyboru. Uczy ona dyskusji i współpracy, poszukiwania wspólnych rozwiązań i prowadzi do porównania poglądów. Szczególnie przydatna jest w działaniach wymagających ustaleń, np. można włączyć ją do **projektu**. Projekt to metoda długoterminowa i składająca się z kilku etapów: wyznaczenia tematu i określenia celów, przydzielenia zadań dla uczniów lub małych grup, wyznaczenia czasu na realizację, ustalenia kolejności działań, planowania pracy, zbierania i opracowywania materiałów oraz przedstawienia efektów podczas lekcji, w szkole lub poza nią w formie relacji, makiety, prezentacji, wystawy z omówieniem, a nawet jako działania (performance, happening, instalacja). Metodę można wykorzystać w celu zaprezentowania motywu występującego w różnych dziedzinach twórczych, własnych działań. Należy jednak pamiętać, że wymaga ona od uczniów mierzenia się z trudnościami, pokonywania wyzwań, dyscypliny podczas pracy, terminowości. **Dyskusja** pozwala wyrazić poglądy i zdanie na dany temat. Służy wspólnemu rozwiązywaniu problemu w odniesieniu do rozwiązania teoretycznego, postawionej tezy. Pozwala na wyrażenie opinii i dzielenie się spostrzeżeniami. Może być wykorzystana w tematach poświęconych zagadnieniom estetyki w sztuce. W plastyce cenną metodą może okazać się **drama**. Służy przyswajaniu treści poprzez przeżycie, zabawę, grę. Wymaga od ucznia kreatywności, ponieważ odbywa się bez zaplanowanego wcześniej scenariusza, oparta jest na spontanicznym działaniu. Przykładem jej wykorzystania może być niezaplanowany happening, performance, żywa interpretacja dzieła, czyli odegranie sytuacji z obrazu, stworzenie „żywej” rzeźby zbiorowej. **Myślenie obrazami**, inaczej **myślenie wizualne** lub **myślenie** opiera się na wypowiedzi niewerbalnej, w sposób graficzny, rysunkowy, za pomocą konkretnych obrazów. Przydatna jest w tworzeniu map myśli, schematów graficznych. Często jest to ulubiona metoda pracy uczniów autystycznych. **Mapa myśli (mapa mentalna)** polega na przedstawieniu problemu za pomocą schematu zawierającego znaki, symbole, hasła, ilustracje, odnoszące się do określonego problemu. Są one kluczami do odczytania informacji. Mapa myśli może mieć formę prostą, nierozbudowaną, ale również można stworzyć szeroko rozpiętą, wieloaspektową mapę, szczegółowo analizującą dany problem. Warto z niej korzystać podczas pracy w grupach, tworząc na wielkim arkuszu i prezentując efekty na forum klasy. Ciekawie wygląda mapa barwna, przemyślana pod kątem kolorystycznym – zróżnicowane barwą hasła i objaśnienia oraz hipotezy łatwiej zostaną zapamiętane. Trudniejszą metodą jest **przekład intersemiotyczny**, polegający na przełożeniu z języka jednej dziedziny na inną. Może być wykorzystany podczas pracy inspirowanej muzyką lub tekstem. Jest to metoda wymagająca kreatywności, ale jednocześnie dająca możliwość wyrażania się, ekspresji, łączenia

różnych dziedzin. Ważne jest, aby idea pierwowzoru została zachowana. Metoda ta nie wprowadza nowych treści, a prezentuje je w inny sposób. Z przeżywaniem dzieła sztuki na podstawie bezpośredniego z nim kontaktu związana jest **wycieczka przedmiotowa**. Może ona przybrać formę wizyty w galerii, muzeum, wyjścia w teren w celu zapoznania się z lokalnymi zabytkami, wykonaniem pracy plastycznej z natury, fotografii, rysunku perspektywicznego, obserwacji omówionego już wcześniej zagadnienia lub jego poszukiwaniu podczas lekcji odwróconej. Z wycieczką mogą łączyć się **warsztaty artystyczne**, metoda najczęściej pojawiająca się w plastyce, pozwalająca na prezentację umiejętności i pokazaniu zastosowania wiedzy plastycznej w praktyce. Metoda pomaga nauczycielowi ocenić zaangażowanie, stopień zrozumienia omawianych zagadnień teoretycznych.

Z metodami łączą się **techniki pracy**, służące zrozumieniu treści, umiejętności wykorzystania ich podczas pracy twórczej, odniesieniu zagadnień plastycznych do dzieł sztuki. Uczniowie mogą pracować indywidualnie, grupowo lub w całym zespole klasowym. **Praca indywidualna** najczęściej będzie wykorzystana podczas wykonywania zadania twórczego.

Szczególne znaczenie ma wspólna realizacja zadania lub rozwiązania problemu, polegająca na wymianie doświadczeń. Technika ta sprzyja uczeniu się od siebie, poznawaniu innych rozwiązań, pozytywnie wpływa też na relacje między uczniami, ucząc wyrabiania postawy wzajemnego wsparcia. W edukacji pomaga odnaleźć właściwe rozwiązanie problemu, a na lekcjach plastyki szczególnie sprawdzi się podczas odczytania cech formalnych dzieła.

Techniką, która pozwala uczniom odnieść problem teoretyczny do codziennego życia oraz umiejscowić zagadnienie w otaczającej go rzeczywistości, jest **odwoływanie się do doświadczeń**. Wykorzystuje ona zasadę skojarzeń prowadzących do właściwego odczytania problemu, np. kontekstów w sztuce, inspiracji, zagadnień związanych ze sztuką regionu, ucząc doboru sposobów pracy, metod, stosowania ich we własnej twórczości plastycznej. Na wyszukiwaniu zbliżonych cech odmiennych kultur opiera się **technika poszukiwania wspólnych korzeni**, która pozwala dostrzec zależności międzykulturowe, relacje zachodzące pomiędzy kulturami, wpływ na kształtowanie czynników zewnętrznych, np. geograficznych, historycznych, politycznych. Technika ta może przynieść oczekiwane efekty zwłaszcza w zagadnieniach poświęconych architekturze. W pracach zespołowych może być również przydatna **technika uczenia się w sytuacjach konfliktowych**, która pozwala uczniom zrozumieć różnice w poglądach i odnajdywać satysfakcjonujące dla obu stron rozwiązania. Uczy ona aktywnego słuchania innych, funkcjonowania w społeczeństwie wielokulturowym i na rynku pracy, kształtuje postawy wzajemnej tolerancji. Może być wykorzystana podczas pracy w grupie, wykonywania zadań wymagających rozwiązania problemu. Ze względu na etap nauczania i dążenie do samorozwoju ważną techniką jest **poszukiwanie scenariuszy przyszłości**, która sprzyja zrozumieniu przydatności zdobytej wiedzy z dziedzin artystycznych i nabytych umiejętności praktycznych na rynku pracy.

Podstawa programowa z plastyki obejmuje treści teoretyczne, powiązane z technikami plastycznymi, teorią sztuki, a przede wszystkim zajęcia artystyczne, czyli twórcze, oparte na wykonywaniu zadań praktycznych: rysunkowych, malarskich, graficznych, projektowych, ale także korelujących z innymi dziedzinami sztuk: fotografią, filmem, teatrem, muzyką. W działaniach uczeń wykorzystuje formy tradycyjne i nowatorskie, multimedialne, cyfrowe, a także łączone oraz wymykające się spośród tradycyjnych – performance i happening. Znajdują się w plastyce także treści dotyczące ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego. Szeroki zakres tematyczny wymaga stosowania podczas lekcji zarówno zróżnicowanych metod, jak i technik pracy, opartych na połączeniu tradycyjnych, tekstowych z wizualizacyjnymi. Nauczyciel i uczniowie będą korzystali z prezentacji materiału źródłowego w postaci schematów, dzieł sztuki, fotografii, ilustracji. Często techniką będzie film, animacja. Ze względu na dochodzenie do znaczeń ukrytych, zawartych w dziełach, wymagających plastycznego patrzenia na nie, dostrzeżenia zjawisk z teorii sztuki w działaniach plastycznych i sztuce będzie formułowanie otwartych pytań do ucznia, pobudzających do samodzielnego myślenia, aktywizujących do pracy, parafrazowanie tekstów źródłowych czy analizy dzieł. Odzwierciedlanie, polegające nie tylko na odczytywaniu informacji dosłownych, ale także emocji i znaczeń ukrytych, spełni ważną rolę w interpretacji zjawisk i wyrażaniu ekspresji.

Rolą nauczyciela jest planowanie lekcji i dobór właściwych form pracy, dostosowanych do całego zespołu klasowego i uwzględniający możliwości i potrzeb uczniów, a także omawianych podczas zajęć treści. Ze względu na liczbę uczniów zaangażowanych do pracy podczas zajęć stosuje się formy: indywidualną, zbiorową, grupową. **Praca indywidualna** uczy samodzielnego rozwiązywania problemu, ułatwia dostosowanie wymagań do możliwości uczniów. Na lekcjach plastyki najczęściej pojawi się w czasie zadań twórczych, praktycznych, chociaż niektóre z nich, wymagające większego nakładu pracy, będzie można przeprowadzić jako zbiorowe. **Praca w grupach** sprzyja uczeniu się od siebie nawzajem, dzieleniu się informacjami, doświadczeniami, rozwija kompetencje kluczowe, kształtuje umiejętności niezbędne do funkcjonowania na rynku pracy. Buduje więzi między uczniami, pozwala na szukanie różnych rozwiązań problemu. Ze względu na przeznaczony na nią czas, wymaga jednak dyscypliny. **Praca całego zespołu** przy dużej liczbie uczniów w klasie może okazać się trudna ze względu na możliwość chaosu i zaburzenia właściwej organizacji oraz barier czasowych. Pozwoli jednak wychwycić najbardziej zaangażowanych i aktywnych uczniów podczas np. burzy mózgów, dyskusji.

2. Materiały, narzędzia i środki dydaktyczne

Zarówno w treściach dotyczących teorii, jak i w zadaniach warsztatowych, uczniowie będą korzystał z tradycyjnych oraz nowatorskich materiałów i narzędzi. Podczas

prac rysunkowych, malarskich, rzeźbiarskich czy graficznych, na lekcjach plastyki dominować będą tradycyjne materiały i narzędzia: papier (blok) o zróżnicowanym formacie, dostosowanym do możliwości psychofizycznych uczniów, ołówki, kredki, pastele, kreda, tusz, farby, plastelina, inne materiały rzeźbiarskie (np. gips do odlewu i wykonania płytki do ryty), akwarele, farby plakatowe. Dodatkowo można wykorzystać różnego rodzaju papiery kolorowe, odpady do wykonania asamblażu. W działaniach uczniów znajdują się także prace oparte na wykorzystaniu prostych programów do projektowania graficznego, edycji i obróbki zdjęć lub sporządzenia plakatu, ulotki o wystawie, zaproszenia, folderu promocyjnego, edytowania zdjęć, łączenia plików graficznych, np.: **Canva**, umożliwiający wykonanie pocztówki, infografiki, prezentacji itp., **PhotoFiltre**, oferujący funkcje do obróbki fotografii cyfrowych, wyposażony w rozbudowany przybornik, **Vectr**, obsługujący pliki wektorowe i pozwalający na dodawanie efektów, **Pixlr**, wyposażony w narzędzia do kadrowania i retuszu, funkcje zmieniające fotografię w plakat, rysunek czy komiks, **Piktochart** do szybkiego tworzenia grafik w formie infografiki, raportu, banera, prezentacji. Przydatny do tworzenia komiksów jest **Make a Comic** – narzędzie webowe, działające z poziomu przeglądarki. Do obróbki i montażu filmu mogą być przydatne: **YouTube Video**, posiadający możliwość przycinania materiału, montowania muzyki, generowania napisów czy dodawania kart i ekranu końcowego, lub o podobnych funkcjach **KDE team**. Dla użytkowników sprzętu Apple warto polecić prosty w obsłudze program **iMovie**. Podczas lekcji uczniowie mogą korzystać także z platformy **Google Classroom**, zapewniająca bezpłatne korzystanie dla szkół. Młode pokolenie uczniów można zachęcić do pracy, wprowadzając **gamifikację**, oparta na metodach, z których korzysta się w grach. Pozwoli ona na pokonywanie zadań o różnych stopniach trudności i rywalizację. Podczas lekcji nauczyciel może skorzystać z dobrej jakości reprodukcji, znajdujących się na stronie **Google Arts & Culture**, ciekawe okażą się lekcje przeprowadzone z udziałem wirtualnych muzeów, udostępniających swoje zasoby w wersji 3D. Cenne materiały w postaci filmów i animacji posiada Narodowy Instytut Audiowizualny (**NINATEKA**). Szerokie zasoby materiałów i środków dydaktycznych umożliwiają ich dobór do możliwości rozwojowych uczniów, ich indywidualnych oczekiwań i potrzeb.

VII. OCENIANIE OSIĄGNIĘĆ UCZNIÓW

Ocenianie dostarcza informacji zwrotnej o efektach pracy, pozwala określić mocne i słabe strony ucznia oraz motywuje do działania i sprzyja samokontroli. Właściwemu ocenianiu służą jasno opracowane kryteria, z którymi powinno się zapoznać uczniów i ich rodziców/prawnych opiekunów już na początku roku szkolnego. W celu osiągnięcia oczekiwanego efektu powinno się włączyć do praktyki **ocenianie kształtujące**, oparte na kryteriach sukcesu (**NaCoBeZU – na co będę zwracać uwagę**), zwłaszcza w odniesieniu do uczniów ze **specjalnymi potrzebami edukacyjnymi**. Nauczyciel musi udzielić informacji zwrotnej o tym, co zrobił dobrze, co i w jaki sposób powinien jeszcze poprawić oraz jak ma pracować, aby ten sukces osiągnąć. Ocenianie kształtujące motywuje do dalszej pracy, umożliwia pokonywanie barier, sprzyja uczeniu się. Jego elementem jest **ocena koleżeńska**, polegająca na udzieleniu informacji zwrotnej do pracy innego ucznia na podstawie ustalonych wcześniej szczegółowych kryteriów sukcesu (tzw. schematu oceniania), które zawierają wskazówki, co i jak oceniać. W ocenianiu kształtującym stosować należy także **samoocenę**, polegającą na świadomej autorefleksji na temat własnych dokonań, możliwości i perspektyw. Formy te służą kształtowaniu odpowiedzialności i uczą poczucia własnej wartości. Podczas ustalania oceny z szczególnością należy zwrócić na wysiłek wkładany w podjęte działania, nie należy oceniać samego talentu i efektu końcowego pracy. Oprócz wiedzy i umiejętności w jednakowym stopniu należy docenić **aktywne uczestnictwo w zajęciach, przygotowanie do lekcji** (materiały i narzędzia plastyczne), zaangażowanie w **organizację pracy** i umiejętność **gospodarowania czasem** podczas wykonania zadania. Dodatkowo należy zwrócić uwagę i nagrodzić ucznia za działania na terenie szkoły, **osiągnięcia** indywidualne i zbiorowe, udział w działaniach środowiskowych, reprezentowanie klasy, szkoły podczas konkursów. W kryteriach oceniania powinny znaleźć się elementy **oceny pracy twórczej**: przygotowanie do pracy, zaangażowanie podczas jej wykonania, zgodność pracy z tematem, wykorzystanie w pracy wiedzy plastycznej i umiejętności zdobytych podczas lekcji, właściwy dobór środków wyrazu do tematu, estetyka pracy, kreatywność i pomysłowość, stosowanie twórczych pomysłów, oryginalność w ujęciu i przekazie. Podczas wystawiania oceny należy uwzględnić wszystkie zalecenia poradni psychologiczno-pedagogicznej w odniesieniu do uczniów ze **specjalnymi potrzebami edukacyjnymi**. Należy pamiętać o indywidualizacji oceny i jej funkcji wzmacniającej.

Wymagania na poszczególne oceny:

- **ocenę celującą** otrzymuje uczeń, który w pełni opanował treści omawiane podczas lekcji i wykorzystał je w działaniach praktycznych, samodzielnie poszukuje i prezentuje dodatkowe informacje, pogłębia swoją wiedzę, jest zaangażowany

w zadania podczas lekcji i poza nimi, twórczo wykorzystuje narzędzia i techniki, udziela się w projektach szkolnych i środowiskowych, bierze udział w uroczystościach, konkursach plastycznych, rozwija swoje pasje i zainteresowania. Jest zawsze przygotowany do lekcji (przybory i narzędzia plastyczne);

- **ocenę bardzo dobrą** otrzymuje uczeń, który w pełni opanował treści omawiane podczas lekcji oraz wykorzystuje je w działaniach praktycznych, aktywnie uczestniczy w życiu klasy podczas lekcji, współpracuje w grupie, zabiera głos w dyskusji, wykazuje się zaangażowaniem w projekty realizowane w ramach zajęć, korzysta z różnych źródeł informacji, uczestniczy w przedsięwzięciach organizowanych w szkole, ma nie więcej niż jedno nieprzygotowanie do lekcji (przybory i narzędzia plastyczne);
- **ocenę dobrą** otrzymuje uczeń, który w wystarczającym stopniu opanował podstawowy materiał realizowany na lekcjach plastyki, właściwie posługuje się terminologią plastyczną, dba o estetykę pracy, uczestniczy w działaniach praktycznych, jego aktywność jest niewielka, ma nie więcej niż dwa nieprzygotowania do lekcji (przybory i narzędzia plastyczne);
- **ocenę dostateczną** otrzymuje uczeń, który mimo braków w wiedzy, stara się je uzupełnić, rzadko aktywny podczas lekcji, z pomocą nauczyciela wykonuje zadania, nie wykonuje wszystkich zaleceń w celu poprawienia oceny, ma nie więcej niż trzy nieprzygotowania do lekcji (przybory i narzędzia plastyczne), stosuje typowe rozwiązania w pracy twórczej;
- **ocenę dopuszczającą** otrzymuje uczeń mający duże luki w wiedzy, nie opanował treści nauczanych na lekcjach plastyki, rzadko uczestniczy w życiu klasy, szkoły, nie bierze udziału w imprezach pozaszkolnych, odmawia zaangażowania w działaniach praktycznych, często nie pracuje podczas zajęć, często (więcej niż cztery razy) jest nieprzygotowany do lekcji (przybory i narzędzia plastyczne);
- **ocenę niedostateczną** otrzymuje uczeń, który nie opanował w minimalnym stopniu treści omawianych na lekcjach plastyki, ma lekceważący stosunek do pracy, odmawia udziału w działaniach w szkole i w czasie zajęć, jest nieprzygotowany do większości (ponad 50%) lekcji (przybory i narzędzia plastyczne).

Ocenianie uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi

W ocenianiu uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi należy stosować zmienione kryteria oceniania wyłącznie za wykonanie takich prac czy zadań, z którymi rzeczywiście uczeń mógł mieć trudności ze względu na swoje deficyty. Zmodyfikowany system oceniania powinien być dostosowany indywidualnie do wytycznych, określonych w opinii czy orzeczeniu, ale zawsze należy wziąć pod uwagę przygotowanie do zajęć, chęć udziału w nich, zaangażowanie, aktywność, wysiłek włożony w wykonanie pracy, pomysłowość, sumienność, stosunek do przedmiotu, najmniejsze postępy.

Uczniom z **niepełnosprawnością ruchową**, ze względu na znacznie ograniczone możliwości psychointelektualne, ograniczenia poruszania się czy czynności ruchowe, należy zaproponować alternatywne zadania. Często uczniowie ci nie będą mogli wykonać pracy twórczej, dlatego można zaproponować im formę elektroniczną zadania plastycznego, grafikę wykonaną w programie graficznym, udzielając wcześniej instrukcji. Mogą to także być puzzle czy zadania teoretyczne. Uczniom **słabowidzącym** należy na plastyce poświęcić szczególną uwagę, przygotować im pracę opartą na większym formacie, zapewnić korzystanie z powiększonego druku oraz większych ilustracji, można pozwolić na korzystanie z tabletu/laptopa, na którym uczeń będzie mógł samodzielnie dostosować wielkość do własnych potrzeb. Nie powinno się oceniać: efektu estetycznego wykonanej pracy, tempa pracy, odwzorowywania, rysunku natury i perspektywicznego. U uczniów **niedostosowanych społecznie lub zagrożonych niedostosowaniem społecznym** należy stosować ocenianie po uprzedzeniu, wcześniejszym określeniu terminu, zakresu, formy itp., zwrócić uwagę na tematykę prac, przeanalizować sytuację będącą przyczyną niedostosowania, by uniknąć tematów drażliwych. W ocenie należy uwzględnić poziom samooceny ucznia, opracować system i stosowanie nagród (certyfikaty, punkty bonusowe, które mogą być po zbieraniu konkretnej liczby wymienione na ocenę); można także opracować karty postępów. Uczniów ze **szczególnymi uzdolnieniami** należy włączyć do oceny własnych prac, omawiania i uzasadniania zwłaszcza niższych ocen, służące uświadamianiu uczniowi, że konieczność poprawienia wskazanych elementów służy jego rozwojowi. Należy także kształtować pozytywną i adekwatną samoocenę ucznia, rozwijać świadomość jego możliwości.

VIII. SPOSOBY EWALUACJI PROGRAMU

Koniecznym elementem pracy nauczyciela jest ewaluacja programu, umożliwiająca ocenę realizacji celów kształcenia, pozwalająca na wprowadzenie i ocenę zmian w zakresie rozwijania umiejętności ucznia i jego postaw. Warto dokonać ją przed wdrożeniem programu nauczania, podczas realizacji oraz po niej. Dokonując **ewaluacji podsumowującej**, należy stosować odpowiednie narzędzia pomiarowe, np. arkusz obserwacyjny lekcji, który umożliwia określenie zaangażowania uczniów w realizację zadań, kartę samooceny ucznia, kartę obserwacji klasy, wywiad, ankiety, testy pomiarowe sprawdzające stan wiedzy i umiejętności uczniów, wyniki oceniania bieżącego, semestralnego i rocznego. Hanna Komorowska (ORE, 2012) proponuje wiele metod ewaluacji, np.: **model SWOT** określający mocne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia wynikające z realizacji programu, **model action research** sprawdzający skuteczność działań dydaktycznych i efektywność wykorzystanych metod, **model triangulacyjny** oceniający program z punktu widzenia kilku grup, np. z perspektywy ucznia, rodzica i nauczyciela.

Kwestionariusz oceny dla nauczyciela – przed wdrożeniem programu

1. Czy autor uwzględnił w programie podstawę programową? TAK/NIE
2. Czy w programie nauczania znajdują się informacje na temat typu szkoły, etapu kształcenia i ilości godzin przeznaczonych na jego realizację? TAK/NIE
3. Czy program zawiera cele kształcenia – wymagania ogólne i cele szczegółowe? TAK/NIE
4. Czy program zawiera cele wychowania? TAK/NIE
5. Czy w programie zostały opisane metody pracy z uczniami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi? TAK/NIE
6. Czy w programie zaprezentowano treści kształcenia? TAK/NIE
6. Czy program zawiera informacje o sposobie osiągnięcia celów? TAK/NIE
7. Czy program zawiera informacje o sposobie i kryteriach oceniania? TAK/NIE

Przykład ankiety ewaluacyjnej kierowanej do uczniów:

Odpowiedz na pytania, zaznaczając właściwą skalę, w której cyfra 0 oznacza „NIE”, 1 – „RZADKO”, 2 – „CZĘSTO”, 3 – „ZAWSZE”.

1. Czy uczestnictwo na lekcjach plastyki oceniasz jako interesujące? 0, 1, 2, 3
2. Czy podczas lekcji były wykorzystywane nowoczesne technologie? 0, 1, 2, 3
3. Czy treści na plastyce były według Ciebie przekazane w ciekawy i komunikatywny sposób? 0, 1, 2, 3
4. Czy stosowane metody pracy aktywizowały się w działaniu? 0, 1, 2, 3
5. Czy atmosfera podczas lekcji zachęcała do pracy? 0, 1, 2, 3
6. Czy Twoim zdaniem praca w zespole integrowała klasę? 0, 1, 2, 3
7. Czy korzystałeś/aś z nowoczesnych technologii komputerowych? 0, 1, 2, 3

8. Czy polecenia i zadania podczas lekcji były jasno sformułowane? 0, 1, 2, 3
9. Czy stosowane w pracach twórczych działania oceniasz jako ciekawe? 0, 1, 2, 3

Ankieta ewaluacji w zakresie realizacji procesu nauczania/uczenia się uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi

1. Jakie formy pomocy uzyskali uczniowie o specyficznych potrzebach?
2. Czy zostały dokonane diagnozy potrzeb rozwojowych i możliwości edukacyjnych uczniów? TAK/NIE
3. Jakie działania w celu zdiagnozowania potrzeb rozwojowych i edukacyjnych najczęściej zostały podjęte?
4. Jak zostały wykorzystane wyniki przeprowadzonych diagnoz?
5. Czy zalecenia PPP, zawarte w opiniach i orzeczeniach, zostały zrealizowane podczas zajęć z plastyki? TAK, W PEŁNI/W WIĘKSZYM STOPNIU/CZĘŚCIOWO/NIE
6. Jakie metody i formy pracy z uczniem ze SPE są stosowane podczas zajęć z plastyki?
7. Czy stosowane na lekcjach formy i metody pracy w odniesieniu do uczniów ze SPE przyniosły oczekiwane efekty? TAK/NIE
Jeśli NIE, to jakie są tego przyczyny i propozycje zmiany?

BIBLIOGRAFIA

Akty prawne

1. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 10 czerwca 2015 r. w sprawie szczegółowych warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych.
2. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla szkoły branżowej I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz.U. z 24 lutego 2017 r., poz. 356).
3. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 marca 2017 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół (Dz.U. z dnia 31 marca 2017 r., poz. 703).
4. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 marca 2017 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół (Dz.U. z dnia 31 marca 2017 r., poz. 703).
5. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3 sierpnia 2017 r. w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych.
6. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz.U. z 2017 r., poz. 1591).
7. Rozporządzenie MEN z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym (Dz.U. z dnia 24 sierpnia 2017 r., poz. 1578).

Literatura

1. Komorowska H., *Programy nauczania w kształceniu ogólnym i w kształceniu językowym*, Fraszka Edukacyjna, Warszawa 2005.
2. *Koncepcja swobodnej ekspresji w sztuce i edukacji plastycznej w ujęciu Anny Trojanowskiej-Kaczmarskiej*, w: *Edukacja Jutra Kierunki rozwoju współczesnej edukacji*, red. Aleksandra Kamińska, Piotr Oleśniewicz Wyższa Szkoła Humanitas, Sosnowiec 2017.
3. Kościelecki S., *Współczesna koncepcja wychowania plastycznego*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1977.

4. Kupisiewicz Cz., *Dydaktyka ogólna*, Oficyna Wydawnicza Graf Punkt, Warszawa 2000.
5. Kupisiewicz Cz., *Podstawy dydaktyki ogólnej*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1984.
6. *Mapa drogowa UNESCO dla edukacji artystycznej*.
7. *Praca z uczniem o specjalnych potrzebach edukacyjnych*. Tom I, red. Guza A., Krzyżyk D., Wydawnictwo Pedagogiczne ZNP, Kielce 2012.
8. *Programy nauczania w rzeczywistości szkolnej. Tworzenie – wybór – ewaluacja*, ORE, Warszawa 2012 (dostęp: 6.04.2019), http://www.bc.ore.edu.pl/Content/271/programy_nauczania_w_rzeczywistosci_szkolnej.pdf.
9. Słupek K., *Uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi*, Harmonia 2018.
10. Suchodolski B., Wojnar I. *Kierunki i treści ogólnego kształcenia człowieka*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Kraków 1990.
11. Szuman S., *O sztuce i wychowaniu estetycznym*, Wyd. WSiP, Warszawa 1990.
12. *Zalecenia Parlamentu Europejskiego i Rady Europy z 22.05.2018 r.*

Tadeusz Banowski – nauczyciel dyplomowany w Zespole Szkół im. C.K. Norwida w Nowym Mieście Lubawskim z 15-letnim stażem, ekspert wiodący w zakresie przedmiotów artystycznych w Ośrodku Rozwoju Edukacji w Warszawie, egzaminator z języka polskiego i historii sztuki. Autor programów nauczania do historii sztuki, historii muzyki, wiedzy o kulturze, nagrodzonych w ramach projektu „Wdrożenie podstawy programowej kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół ze szczególnym uwzględnieniem II i IV etapu edukacyjnego”. Autor publikacji *Język polski. Matura 2019. Testy i arkusze. Zakres podstawowy i rozszerzony* (wyd. Operon). Autor scenariuszy lekcji do przedmiotów humanistycznych i artystycznych dla Best Filmu, Legalnej Kultury, Wydawnictwa Operon, Nowych Horyzontów Edukacji Filmowej.